

**ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМЛИВОСТІ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ДУХОВНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ В
УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ**

**ФОРМИРОВАНИЕ ПРЕДПРИИМЧИВОСТИ КАК ФИЛОФСКО-
ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ДУХОВНОЙ СФЕРЕ
ЛИЧНОСТИ В УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ**

**FORMATION OF ENTREPRENEURSHIP AS A PHILOSOPHICAL-
PEDAGOGICAL COMPONENT OF THE SPIRITUAL SPHERE OF
PERSONALITY IN SECONDARY SCHOOL PUPILS**

В статті визначено актуальність означеної проблеми відповідно до сучасної ситуації та важливості законодавчо-нормативних документів. Розкрито та проаналізовано якості (відповідальність, самостійність, ініціативність, працьовитість, творчість, наполегливість, організованість, чесність), що входять до поняття «підприємливість» як однієї з ключових компетентностей.

Визначено сутність поняття «підприємливість» з педагогічного, психологічного та філософського поглядів.

Підкреслено важливість формування підприємливості не лише на уроках з економіки, фінансової грамотності, інтелектуальної власності, але й на інших предметах закладу загальної середньої освіти.

Стисло розкрито суть, особливості та інструментарій кожного з етапів формування підприємницької компетентності. У статті нами виділено основних чотири етапи, описано на кожному з них завдання та дії всіх суб'єктів освітнього процесу. Варто зазначити, що кожен із даних етапів є продовженням попереднього та початком наступного, адже всі етапи є системою у формуванні даної компетентності.

Аналізуючи кожен з етапів, нами визначено використання, переважно, методів активного навчання та заміна монологічного викладу на діалогічні форми навчання (мозковий штурм, системний аналіз, імітаційні тренінги та

вправи, тематичні дискусії), які б створювали можливості школярам шукати розв'язки різних проблем, бути самостійними у прийнятті рішень та уміти висловити власну точку зору.

У статті нами проаналізовано мету та основні завдання українсько-польського проекту «Шкільна академія підприємництва». Даний проєкт розкриває особливості формування підприємницької компетентності як в урочний, так і в позаурочний час, пропонуючи форми роботи за межами школи, наприклад, виставки, клуби та інше.

Акцентовано увагу на тому, що реалізація усіх зазначених етапів зможуть допомогти сформувати креативність, уяву, мислення школярів.

Ключові слова: підприємливість, підприємницька компетентність, учні, методи навчання, заклад загальної середньої освіти, якості підприємливості, проєкт, підприємницька діяльність, проблемна ситуація, компетентнісний підхід.

Pryshchepa Svitlana Mykhailivna

The article determines the relevance of the identified problem in accordance with the current situation and the importance of legislative and regulatory documents. Revealed and analyzed the qualities (responsibility, independence, initiative, hard work, creativity, persistence, organization, honesty) that are included in the concept of “entrepreneurship” as one of the key competences.

The essence of the concept “entrepreneurship” from pedagogical, psychological and philosophical points of view is determined.

The importance of entrepreneurship formation is emphasized not only in the lessons of economics, financial literacy, intellectual property, but also in other subjects of secondary education institution.

The essence, features and tools of each of the stages of entrepreneurial competence formation are briefly explained. We outline the main four steps in which the tasks and actions of all the subjects of the educational process are described in the article. It is worth noting that each of these stages is a continuation of the

previous stage and the beginning of the next one, as all stages are a system in the formation of this competence.

Analyzing each of the stages, we have identified the use of mainly active learning methods and replacement of monologue presentation for dialogical forms of learning (brainstorming, system analysis, imitation training and exercises, thematic discussions), which would allow students to find solutions to different problems, be independent in making decisions and be able to defend one's point of view.

The article analyzes the purpose and main objectives of the Ukrainian-Polish School Academy of Entrepreneurship project. This project reveals the peculiarities of entrepreneurial competence formation both in class and outclass time, offering forms of work outside school, such as exhibitions, clubs and others.

Attention is drawn to the fact that the implementation of all these stages can help to shape the creativity, imagination, thinking of students.

Keywords: *entrepreneurship, entrepreneurial competence, students, teaching methods, secondary education institution, quality of entrepreneurship, project, entrepreneurial activity, problem situation, competence approach.*

В Україні сучасна парадигма освіти ставить у центр освітньої діяльності формування компетентної особистості, результатом якої є готовність та здатність людини реалізувати свої знання і досвід у проблемних ситуаціях. На думку експертів Ради Європи, компетентності передбачають спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні і соціальні потреби; формують комплекс ставлень, цінностей, знань та навичок.

Як зазначається в Законі України «Про освіту» (2017 р) «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству,

збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [3].

Мета статті – розкрити особливості формування підприємливості як ключової компетентності в учнів основної школи.

Нові запити сучасного суспільства щодо результативності освітніх систем спричиняють рух до формування змісту освіти на компетентнісній основі, відповідно, головною основою якісної освіти є рівень освіченості учня, що виражається: цілісною, всебічно розвинутою особистістю, якій притаманне критичне мислення; почуття патріотичності, що здатна приймати відповідальні рішення на основі морально-етичних принципів; особистістю, якій притаманне творчий підхід до різних сфер діяльності. Тобто формування гармонійно розвинутої особистості та усіх її чотирьох сфер (фізична, психічна, соціальна, духовна).

Сучасна українська школа орієнтована на формування у молоді ключових компетентностей для життя. Саме сформовані компетентності є тими показниками, що уможливають визначити готовність учня до його подальшого розвитку, активної суспільної позиції, тощо.

Серед ключових компетентностей випускника Нової української школи, запропонованими науковцями України, Європейським Парламентом та Радою Європи, що зазначена в Концепції «Нової української школи» (2016), Законі України «Про освіту» (2017), окреме місце посідає ініціативність і підприємливість, адже виховання підприємливої молоді – не лише засада економічного розвитку, а й умова становлення України як держави.

Розвиток підприємливості і фінансової грамотності є важливими складовими формування в учнівської молоді економічного мислення та передбачає не тільки формування ділових якостей, таких як ощадливість, розважливість, а й накопичення знань, що стосуються правових засад власності, розвитку підприємницької діяльності тощо.

Проте підприємливість – це не тільки необхідна якість особистості бізнесмена, а й та риса, якої потребує кожна людина, адже входить до однієї із сфер розвитку особистості – духовної. До цих якостей належать:

- відповідальність – здатність відповідати за свої справи і доручення;
- самостійність – здатність вільно орієнтуватися в новій ситуації, оцінювати свої способи дії, шукати нові методи роботи;
- ініціативність – уміння особистості за власним бажанням організувати свою і колективну діяльність;
- працьовитість – любов до праці, здатність працювати на повну силу, зосереджено й раціонально;
- творчість – діяльність, що породжує якісно нове й відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно значущою унікальністю;
- наполегливість – подолання в роботі труднощів;
- організованість – уміння планувати свої дії і вчинки, керуватися планом у процесі діяльності;
- чесність – уміння говорити правду.

З точки зору практичної психології, підприємницька компетентність – це особистісна якість, здібність, модель поведінки, необхідна для успішного вирішення певних бізнес-задач та досягнення високих результатів у підприємницькій діяльності.

Підприємливість з філософської точки зору можна визначати як можливість взяти на себе відповідальність за можливу невдачу, тобто готовність ризикувати [4].

У Європейській довідниковій системі підприємницька компетентність трактується як здатність особистості втілювати ідеї у сферу економічного життя, як інтегрована якість, що базується на креативності, творчості, інноваційності, здатності до ризику, а також спроможності планувати та організувати підприємницьку діяльність.

Таким чином, варто зазначити, що підприємливість – це уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення

як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави.

Ефективність формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності учнів залежить від впровадження в навчальний процес таких форм, методів і технологій навчання, які створюють можливості школярам виконувати ті ролі, завдання, шукати такі розв'язки проблем, робити такі відкриття, які їм доведеться здійснювати у повсякденному житті [5].

В Україні розуміють важливість формування підприємницьких якостей, про що свідчить впровадження в навчальні плани закладів загальної середньої освіти відповідно дисциплін. Наприклад «Економіка» став обов'язковим предметом для учнів старших класів. Окрім вищезазначеного, заклади загальної середньої освіти пропонують старшокласникам різноманітні предмети варіативного спрямування: «Основи інтелектуальної власності», «Фінансова грамотність», «Основи підприємницької діяльності » та ін. Щоправда, освітяни зазначають, що з кожним роком варіативна складова навчального плану скорочується, що значно погіршує ситуацію [6].

Однак, ми вважаємо, розвиток основних компетенцій, зокрема, підприємливості у школі має реалізуватися на уроках з різних предметів. Адже, на часі, ми можемо познайомитися з досвідом Польщі, зокрема з реалізацією українсько-польського проекту «Шкільна академія підприємництва», який започаткували в Україні з 2012 року.

Аналізуючи особливості проведення проекту, можна зазначити, що описується досвід залучення учнів як у шкільний, так і позашкільний час, основними формами якого стали шкільні клуби, на яких основними завданнями стало планування економічної діяльності, створення бізнес-плану, планування маркетингової та рекламної діяльності, аналіз коштів [2].

Дослідницею визначено [1], що процес формування підприємницької компетентності в учнівської молоді повинно складатися з кількох етапів, на

кожному з яких передбачені різні завдання задля формування вмінь та навичок учнів.

Зокрема, на першому етапі необхідно дати учням уявлення про роль і значення підприємливості не лише в розвитку особистості і суспільства в цілому; сформувати здатність визначати і формулювати проблему, виявляти причини її виникнення і пропонувати варіанти її вирішення за запропонованим зразком (алгоритмом); сприяти прояву виконавської ініціативи в прийнятих рішеннях; розкрити важливість вміння постановки чітких цілей і здатності дотримуватися їх. Вирішенню цих завдань сприяє залучення учнів до процесу розробки підприємницьких ідей, організації підприємницької діяльності. З цією метою можуть бути використані імітаційні методи активного навчання: аналіз конкретних ситуацій, імітаційні вправи. До посилення вищезазначених методів варто долучити такі прийоми, як заміна монологічного викладу вчителя діалоговими формами навчання: мозковий штурм, дискусія, прийоми питань-відповідей, вільних асоціацій, системного аналізу тощо.

На наступному етапі процесу важливо сформувати вміння самостійно ставити стратегічно важливі цілі; навчити виділяти головне й другорядне при аналізі проблемних ситуацій, самостійно проектувати план їх вирішення.

На третьому етапі слід розвивати вміння спілкуватися, використовуючи етику ділового спілкування; сприяти становленню вміння застосовувати нове знання в нестандартній ситуації; стимулювати розвиток здатності здійснювати пошукову діяльність в процесі прийняття рішення; сприяти прояву активності при вирішенні проблемних ситуацій; навчити піддавати всебічному, глибокому аналізу умови і причини виникнення проблеми.

Ці завдання етапу успішно реалізуються, якщо учні активно залучаються до діяльності, що максимально схожа на діяльність молодшої людини, яка успішно адаптується до нових соціально-економічних умов. На даному етапі використовуються як і попередньому етапі методи активного навчання: аналіз конкретних ситуацій, імітаційні тренінги та вправи, тематичні дискусії тощо.

Що стосується четвертого етапу, то варто зосередити увагу на формуванню в учнів вміння здійснювати пошукову діяльність в процесі прийняття рішення; виробляти вміння діяти нестандартно, раціонально в процесі вироблення і прийняття оптимального рішення; навчити рішуче діяти в умовах невизначеності та проявляти терпимість до неясності ситуації; сприяти становленню вміння прогнозувати проміжні і кінцеві результати. Розв'язання таких завдань відбувається в процесі реалізації частково-пошукових, дослідницьких методів навчання та проектної діяльності, яка дозволяє системно впливати на особистість учнів, актуалізуючи і закріплюючи сформовані на попередніх етапах аспекти підприємницької компетентності.

Аналізуючи вищезазначені етапи формування підприємливості як ключової компетентності, пріоритетом є використання активних методів навчання, бо, на нашу думку, формування ініціативності та підприємливості розвиває в особистості вміння висловити власну точку зору, розвиток самостійності та конструктивізму у прийнятті рішень.

Варто зазначити, що кожен із даних етапів є продовженням попереднього та початком наступного. Потрібно знати, що оскільки кожен етап є частиною системи, тому не можна оминати чи перестрибувати зазначені етапи.

Висновки. Проблема формування підприємницької компетентності надзвичайно актуальна та важлива для сучасної школи, адже випускникам корисними в майбутньому стануть навички засновані на креативності, що включають уяву, стратегічне мислення, вирішення проблем. Проте, надалі, на нашу думку, потребує опрацювання не менш важлива проблема, що стосується підготовки вчителів до формування підприємницької компетентності учнів.

Використана література

1. Гельбак А. Формування підприємливості учня як ключової компетентності для життя: [методичні рекомендації].

- Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017.
24 с.
2. Довгань А., Мазуркевич І. Сучасні підходи до формування компетентності підприємливості та ініціативності учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2015. № 6. С. 49–54.
 3. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII, із змінами від 5 вересня 2017 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
 4. Москаленко В., Сила Т. Підприємливість як творчість. *Актуальні проблеми психології*. 2010. Випуск 48. Том I. С. 38–45.
 5. Пискун О., Сокол Н. Розвиток підприємливості та фінансової грамотності учнів старшої школи в процесі технологічної освіти. 2018. *Вісник №151. Том. 2. Серія: Педагогічні науки*. С.118–122.
 6. Товкало М. Як творити підприємницьке тло уроку. Уроки з підприємницьким тлом. Варшава: Сова, 2014. – 398 с.

References

1. Hel'bak A. (2017). *Formuvannya pidpryyemlyvosti uchnya yak klyuchovoyi kompetentnosti dlya zhyttya* [Forming student entrepreneurship as a key competency for life]. Kropyvnyts'kyu: KZ «KOIPPO imeni Vasylya Sukhomlyns'koho» [in Ukrainian].
2. Dovhan' A., & Mazurkevych I. (2015). Suchasni pidkhody do formuvannya kompetentnosti pidpryyemlyvosti ta initsiatyvnosti uchniv zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv [Modern approaches to formation of entrepreneurship competence and initiative of secondary schools' students.]. *Dyrektor shkoly, litseyu, himnaziyi – School headmaster, lyceum, gymnasium*, 6, 49–54 [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrayiny «Pro osvitu» № 2145-VIII [The Law of Ukraine «On Education»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
4. Moskalenko V., & Sylva T. (2010). Pidpryyemlyvist' yak tvorchist' [Entrepreneurship as a creativity]. *Aktual'ni problemy psykholohiyi – Actual problems of psychology*, 48 (I). 38–45 [in Ukrainian].
5. Pyskun O., & Sokol N. (2018). Rozvytok pidpryyemlyvosti ta finansovoyi hramotnosti uchniv starshoyi shkoly v protsesi tekhnolohichnoyi osvity [Development of entrepreneurship and financial literacy of high school students in the process of technological education]. *Visnyk. Seriya Pedagogichni nauky – Herald. Series: Pedagogical Sciences*, 151 (2). 118–122 [in Ukrainian].
6. Tovkalo M. (2014). Yak tvoryty pidpryyemnyts'ke tlo uroku. Uroky z pidpryyemnyts'kym tlom [How to create an entrepreneurial background of the lesson. Lessons with an entrepreneurial background]. Varshava: Sova [in Ukrainian].

Відомості про автора

Прізвище, ім'я, по батькові	Прищеп Світлана Михайлівна	Pryshchepa Svitlana Mykhailivna
Науковий ступінь	кандидат педагогічних наук	Ph.D.
Вчене звання	–	–
Посада	доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту	Associate Professor of the Pedagogy and Educational Management Department
Організація, в якій працює автор	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	Pavlo Tychna Uman State Pedagogical University
Електронна адреса	svetlana.pryshchepa@gmail.com	